

REŞAD EKREM KOÇU’NUN TARİHÎ ROMANCILIĞI
“Historical Novelistic of Reşad Ekrem Koçu”

*Abdullah ŞENGÜL**
*Jale GÜLGEN***

ÖZET

Reşat Ekrem Koçu romanı tarihe hizmet eden bir tür olarak görür. Ona göre tarihî roman, okuyucunun tarihle iletişim kurmasını ve sevmesini sağlar. Eserlerinin konusunu Osmanlı tarihinden alan Reşat Ekrem Koçu, olayları ve şahısları anlatırken tarihî gerçekçiliğe bağlı kalmaya çalışır. Eserlerinin tezli olması, müdahaleci bir üslûp geliştirmesine sebep olmuştur. Sosyal içerikli mesajlarla zenginleştirdiği romanları, aynı zamanda zengin bilgi ve belgelerle doludur. Bunu, tarihçi kişiliğinin romancı kişiliğinden baskın olması sağlamıştır. Eserleri, maddî ve manevî kültür unsurları bakımından oldukça zengindir üslûbu yer yer meddah üslûbunu ve masal anlatıcılarını düşündürür.

Anahtar Kelimeler: Reşat Ekrem Koçu, tarih, tarihî roman.

ABSTRACT

Reşad Ekrem Koçu perceives the novel as an item that serves to history. According to him the historical novel provides that the reader likes and communicates with history. Reşad Ekrem Koçu who obtains the subject of his works from the Ottoman history tries to depend on historical reality when he narrates the events and individuals. Due to the fact that his works serves a purpose, he has improved a style which is often interfered the events. His historian personality is more dominant from his litterateur personality. So, his novels are not only full of social messages but full of

* Yard. Doç. Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 03200 AFYONKARAHİSAR, (asengul@aku.edu.tr).

** Arş. Gör.; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 03200 AFYONKARAHİSAR, (jgulgen@aku.edu.tr).

rich information and documents. His works are quite rich in point of tangible and moral culture items. From time to time, his style reminds Meddah or tale narrator style.

Key Words : Reşat Ekrem Koçu, history, historical novel.

Giriş

Tarihte yaşanmış bir gerçeklikten hareketle kaleme alınan, kendi içerisinde bir tutarlılığı bulunan, hem tarihî hem de kurmaca şahısların yer alabildiği tarihî bir zamanı edebî esaslara bağlı kalarak yeniden inşa eden tarihî roman, bütün edebiyatlarda romanın sevilen bir kolunu oluşturmuştur.

Tarihî roman, dünden aldığı malzemeyi çok canlı bir şekilde kullanarak geçmişe ait olayları anlamlandıran tarafıyla geniş okuyucu kitlesine hitap eden bir tahkiye türüdür.

Devrin meselelerine maziden örnekler göstererek çözümler aramaya yönelik yazılabildiği gibi, maziye eleştirerek, anlatma zamanına göndermede bulunmak amaçlarıyla da yazılabilir. Tarihî roman genellikle bir amaca hizmet eder. Romanı, tarih anlatmak için bir ‘vasıta’ olarak gören yazarlar vardır. Tarih konularını edebî eserler vasıtasıyla Türk okuyucusuna sevdirmeye çalışan bu tip yazarlardan biri de Reşad Ekrem Koçu’dur.

Tarih-Roman

Tarihî romanlarımız ilk devrede iki koldan gelişmiştir: Birincisi geçmiş zamanı bir çerçeve olarak seçen ve tarihî hadiselerden ziyade maceraya dayalı gelişen popüler tarihî romanlar; ikincisi ise, gerçek hadiselerle dayalı eserlerdir. Reşad Ekrem Koçu’nun tarihî romanları, gerçek hadiselerle dayalı olan ikinci kola dâhil edilebilir. Koçu’nun romanlarında, tarihin ön plâdadır. Konuları araştırmaya dayalıdır. Romanlarını yazarken de bir tarihçi titizliğiyle hareket eder, tarihî gerçeklere sadık kalır. Olaylar hakkında alıntılar yapma, söylediklerini çeşitli tarihî kaynaklarla destekleme alışkanlığı, tarihî romanın yapısından çok onun tarihçi kişiliğiyle izah edilebilir.

Reşat Ekrem Koçu bir romancı olmaktan çok bir tarihçidir. Bu yüzden eserlerinde roman tekniğini ihlâl eden birçok unsurla karŐılaŐmak mümkündür. Edebî eserleri de tarihî incelemeleri gibi yoğun bir araŐtırmanın ürünü gibi gözükmetedir. Yazar, yılların tarihî bilgi birikimiyle kaleme aldığı romanlarını, farkında olmaksızın tarihî bilgilere boğar. Asıl amacının tarih öğretilmek ve tarihi sevdirmek olduğu çok aşikârdır. Çoğu zaman olayı bir kenara bırakır ve anlattığı devirle ilgili bilgiler vermeye baŐlar. Bu yüzden de zaman zaman romanın mevzuunu kaçıırır. (ArgunŐah 1990:133) Bu bilgiler bazen o kadar uzar ki, okuyucu romanın kurgusal dünyasından uzaklaŐıp tarihin, romana göre daha somut ve gerçelk dünyasında yol almaya baŐlar. Kısacası onun eserlerine romanla tarih arasında kalmış, tarihten kurtulamamıŐ ama roman olma eğilimleri gösterdiği halde tamamlanamamıŐ olan romanlar demek daha doğrudur. Yazar, tarihi tahkiye ettiği için roman dünyasıyla birleŐir. Ama tarihe çok sadık kaldığı, kurguyu özđünleŐtirmedeđi için de roman olmaz.

Reşad Ekrem Koçu'nun Tarihî Romancılığı

Hikâye ve Şiir gibi türlerde de eserler veren Reşat Ekrem Koçu, edebî sahadaki Őöhretini tarihî romanlarına borçludur. Tarihin tozlu sayfaları arasına gizlenmiŐ olağanüstü ayrıntıları yakalayan dikkat ve titizliğiyle bu sahada birçok eser vücuda getirmiŐtir.

Reşad Ekrem'in iyi bir tarihçi olabilmesinde, tarihi herkesin zevk alarak okuyacağı bir anlatı haline getirmesinde üniversiteden hocası Ahmed Refik'in rolü vardır. Ahmet Refik, tarih ile edebiyatı birleŐtirmek, arŐivlerden ilginç, tuhaf içerikli belgeler bulup dergilerde, gazetelerde yayımlamak, kitapçı kitapçı gezen bir kitapsever olmak, tarihi kolay okunur bir Şey hâline getirmeye çalıŐmak gibi pek çok özelliğiyle Reşad Ekrem üzerinde tesirli olur. Ona İstanbul'u her yönüyle tanıtan ve sevdiren kişi ise, bu Őehirde geçen çapkınlık ve zamparalık hikâyelerine entrika ve kötülük tadı vererek egzotizm ve romantizm havasıyla anlatan Ahmet Rasim'dir. (Pamuk 2003:144–163)

Genelde olayın ön plâna çıktığı tarihî romanda tahkiyenin diğer unsurları ihmal edilir. Sanat iddiası taşımayan birçok anlatıcı, tarihten okuyucunun dikkatini çekecek bazı olayları alarak ilgi uyandırmak ister. Bu tip romanlar, tarihî macera romanı boyutlarını aşamaz. (ArgunŐah 2002:448)

Reşad Ekrem Koçu, romanı tarihe hizmet edecek güçlü bir araç olarak görür. Asıl amacı bütün unsurları bakımından kusursuz bir roman yazmaktan ziyade, Türk insanına tarih öğretmek ve tarihi sevdirmektir. Onun için günlük hayatın ayrıntılarına girmek önem taşır. Eserlerinde sofra âdetlerine, giyim kuşam tarzlarına, çalışma hayatına, saray hayatına dair birçok ilginç ayrıntıyı yakalamak mümkündür. Romanlarının bir diğer çekici yönü, ele aldığı dönemi sosyal hayat tarzı bakımından da anlatmaya çalışmasıdır. O insana inanılmaz bir şekilde ehemmiyet verir. E. Hallet Carr, *Tarih Nedir?* isimli eserinde “*Tarih büyük adamların biyografisidir*” (Carr 1996:55) diyor. Reşad Ekrem’in eserlerinde ise tarih, insanın hikâyesine dönüşür.

İlber Ortaylı’nın, Modern Türk tiyatrosunun tarihî oyun alanı için yaptığı tasnifte ‘Vakanüvis tiyatro yazarları’ndan bahseder. (Ortaylı 2001:169) Aynı tasnifi tarihî roman için yapmak gerekirse, Reşad Ekrem Koçu’yu bu gruba dâhil etmek gerekir. Ortaylı, onun eserlerini çeşni kazanmış birer vakayinameye benzetir. “Tayyazade”, “Hançerli Hanım” tipindeki XVIII. yüzyıl halk hikâyelerinin getirdiği bir üslûbu kullandığını ve eserlerini de vakayinamelere dayandırdığını, kullandığı dille anlattığı devrin atmosferini yansıttığını iddia eder. (Ortaylı 2001/06/18)

Tarihi tahkiye ederken, zaman zaman masalları hatırlatan abartılı bir dil ve üslûp kullanan Reşad Ekrem için Osmanlının “Masalcı Amca”sı yakıştırmasını yapanların yanında, (Hızlan 20 Mayıs 2001) bilimsel eserler verebilecek düzeyde tarih bilgisine sahipken, herkesin kolayca okuyup anlayabileceği popüler yazılar yazmayı tercih ettiğini, üstelik bu işi başarı ile yaptığını söyleyenler de vardır. (Tutel 2001:14)

Reşad Ekrem’in, bütün hayatını belirleyen, eserlerinin gizli mantığını oluşturan ve hayata bakışını hazırlayan şeyin hüznün olduğunu söyleyen Orhan Pamuk, bu duygunun onun kitaplarında, yazılarında özel olarak farkına varılan bir şey olmadığını iddia eder. Reşad Ekrem Koçu ise, kendi hüznünü doğuştan ve yaratılıştan gelen ve kendisini şekillendiren bir şey olarak görür. Orhan Pamuk *İstanbul* adlı kitabında “Dört Hüzünlü Yalnız Yazar” başlığı altında Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Abdülhak Şinasi Hisar’ın yanında Koçu’ya da yer verir. Pamuk’a göre Koçu’nun geçmişe dönük hüzünlü ruhunu dışa vuran en önemli olay, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında Osmanlı geçmişiyile ilgili her şeyin bastırıldığı bir dönemde İstanbul’da tarih okumaya başlaması ve mezun olduktan sonra da üniversitede hocası tarihçi Ahmet Refik’in yanına asistan

olarak girmesidir.¹ Pamuk, Koçu’yu Nietzsche’nin *Hayat İçin Tarihin Faydaları ve Zararları*’nda anlatılan, geçmişin ayrıntılarına takılarak kendi şehrinin tarihini, kendi benliğinin tarihine çeviren ‘güçsüz’ tarihcîye benzettir. Ona göre Koçu’nun bu güçsüzlüğünün nedeni -topladıkları şeyleri piyasa değerleriyle değil, kendi duygularıyla değerlendiren gerçek koleksiyoncularda olduğu gibi- yıllar boyunca hayattan, gazetelerden, kütüphanelerden ve Osmanlı belgelerinden bulup çıkarttığı hikâyelere duygusal bir şekilde bağlanmasıdır. (Pamuk 2003:160)

Romanı bir araç olarak gören Reşad Ekrem Koçu, eserlerini yazarken genellikle ilginç konuları tercih eder. Ona göre roman, tarihi daha eğlenceli tarzda, okuyucuyu kuru bilgilerle sıkmadan anlatabileceği, öğretebileceği ve sevdirebileceği bir vasıttır. Onun en güçlü yanı da, Osmanlı tarihi ile ilgili kaynakları büyük bir dikkatle araştırıp, bunların içinden çeşitli türde ilginç olayları, tuhaf hikâyeleri ve günlük yaşama dair inanılması güç alışkanlıkları ve teferruatı bulup çıkarmasıdır. Renkli anlatımıyla tarihi okuyucularına yaşatır, âdeta tarih içerisinde bir yolculuk yaptırır. Bu noktada tarihçiliği kadar yazarlığı da önem kazanır. Nitekim ne kadar ilginç olursa olsun, bir

¹ Orhan Pamuk, Reşad Ekrem’in hüznüne bir neden olarak da eşcinsel olmasını gösterir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında İstanbul’da bir eşcinsel olmanın, Osmanlı tarihi ve İstanbul’la birlikte onda var olan hüznün duygusunu beslediğini iddia eder: “*Popüler romanlarının konularına bakmak, şiddet ve cinsellik yüklü renkli havalarını solumak ve daha çok da İstanbul Ansiklopedisi’ni gelişigüzel karıştırarak okumak Reşad Ekrem Koçu’nun ta 1950’lerde kendi sıra dışı cinsel tutkularını, zevklerini ve takıntılarını dile getirmekte benzeri ve çağdaşı bütün İstanbul yazarlarından çok daha cesur davrandığını gösterir. İstanbul ansiklopedisi, ilk fasiküllerinden başlayarak ve hızla artan bir miktarda genç erkek ve oğlan güzelliğine her bahaneyle gösterilen hayranlık sözleriyle kaynaşır... Koçu, ilk ciltlerdeki bu maddelerde oğlan güzelliğini pervasızca öven divan şairleri gibi edebî alışkanlıkların ve oyunların meşruiyetine sığınır... İlk ciltlerdeki tarihi, edebi, kültürel bilgilerin arasına ustalıkla sızan bu dikkatli dil, daha sonraki ciltlerde her bahane ile genç ve güzel oğlanlardan ve onların ayaklarından bahsetme özgürlüğüne evrilir.*” Ayrıntılı bilgi için bkz. (Pamuk 2003:149–151); Koçu’nun özel tercihleriyle eserleri arasında bağlantı kurulmasını eleştiren gazeteci-yazar Murat Bardakçı ise, Orhan Pamuk’un bu ifadelerine cevap olarak “Reşad Ekrem ‘Cemal Âşığı İdi Ama İntihalci Değildi’ başlıklı yazısında şunları söyler: “*Saklamaya gerek yok: Reşad Ekrem eşcinseldi; eskilerin ‘cemal âşığı’ dedikleri ve yakışıklı delikanlıları ‘seyretmekten’ haz duyan gruba mensuptu. Bunu, Reşad Ekrem’i tanımış olan herkes bilir. Benim anlamadığım, Reşad Ekrem’in bu tercihiyle yazdıkları arasında bağlantı kurulması... Ve, en önemlisi: Reşad Ekrem, hiçbir zaman intihalci olmadı. Başkalarının konularını yahut kahramanlarını, meselâ Fuad Carım’ın ‘‘Kanuni Devrinde İstanbul’’unun bir bölümünü alıp kendi imzasıyla ve ‘‘Beyaz Kale’’ adıyla yayınlamadı*”. Bkz. Murat Bardakçı, “Reşad Ekrem Cemal Âşığı İdi Ama İntihalci Değildi”, <http://www.hurriyetim.com.tr/yazarlar/yazar/0,,authorid~28@sid~9@tarih~2002-05-26@nvid~131599.00asp>.

konu kötü bir yazar elinde dünyanın en sıkıcı öyküsü hâline gelebilir. Okurunun karşısına sık sık meddah edasıyla çıkan Reşat Ekrem Koçu, anlattıklarını canlandırmaya çalışır. O, tarihi kuru bir anlatımdan çıkararak zevkle okunan bir “anlatım” hâline getirmesini bilen, tarif ve tasvirlerinde gerçeklere riayet eden bir yazardır. Anlattıklarını, Türk diline hâkimiyetini gösteren bir üslûpla dikkatlere sunar. Romanlarında, hikâyelerinde ve anlatılarında² göze çarpan -birçok araştırmalar sonucunda bulunduğu anlaşılan-, oldukça tuhaf ve şaşırtıcı hadiseler, bu eserleri daha cazip ve ilgi çekici hâle getirir. Murathan Mungan da onun dile gösterdiği hassasiyetten ve ayrıntıya verdiği önemden övgüyle söz eder:

“Öncelikle metinlerinin taşıdığı Türkçe lezzeti için okurum onu. Osmanlıca sözcükleri şimdi olduğu gibi öyle uluorta kullanan insanların değil, belli bir dil duygusu, zevki ve zarafetiyle kullanan insanların döneminin yazarıdır o... Reşad Ekrem Koçu'nun bir diğer önemi, birçok tarihçi yazarın atladığı, önem vermediği, oysa dönem ruhunu ve atmosferini yansıtmada çok önemli olan nesnelere, eşyalara, ayrıntılara, âdetlere dikkat çekmesi, bir çeşit gündelik hayatın tutanaklarını sergilemesidir.” (Mungan 2002/09/04)

Reşad Ekrem Koçu'nun Romanlarında Dış Yapı

a. Konu

Reşad Ekrem Koçu romanlarının tamamında Osmanlı tarihini ele alır. Bilhassa İstanbul'daki hayat üzerinde durur. İstanbul, Reşad Ekrem'in hayatında oldukça mühim bir yere sahiptir. Öyle ki, yıllardır biriktirdiği notlar ve yaptığı araştırmalarla bu şehre mahsus bir ansiklopedi bile hazırlar.³ Onun romanlarında, hikâyelerinde ve anlatılarında İstanbul'daki eski hayata dair birçok ayrıntıdan haberdar olmak, o devrin sosyal hayatını

² Gürsel Korat, tarih romanı olarak yayımlanan bazı yapıtların aslında tarihî kişiliklerin yaşam öyküsü olarak tasarlandığı ve bunun da aslında romancılıktan ziyade “roman içinde yapılan tarihçilik” olduğunu, bu yapıtlara çok kez roman yerine anlatı denildiğini söyler. Bkz., Gürsel Korat, “Tarih Romancılığı Üzerine” *Virgöl Dergisi*, Kasım 1999, Sayı:24, s.33-34.

³ İlk olarak 1946–1947 yılları içinde iki cilt olarak “Aba” maddesinden “Asesbaşı” maddesine kadar yayımladığı *İstanbul Ansiklopedisi*'nin yarım kalan yayınına 1958'de tekrar başlanmış ve “Gökçınar” maddesine kadar gelmiştir. İstanbul Ansiklopedisi toplam on cilt olarak yayımlanmıştır.

yansıtan, giyim tarzından yemek alışkanlıklarına, sosyal hayattaki yasaklardan esnaf hayatına kadar çok geniş bir alana dağılan maddî ve manevî kültür unsurlarına dair bilgiler bulmak mümkündür.

Osmanlıdaki sosyal ve siyasî huzursuzlukları ele alan Reşat Ekrem Koçu'nun anlattığı olaylar onun tabiri ile “anarşi devri”ne aittir. Yazar, romanlarında konu olarak III. Murad, I. Ahmed, III. Ahmet, III. Selim döneminde gelişen olayları ele alır. Üzerinde durduğu bu dönemlerde özellikle sosyal huzursuzlukları, devletin kaderini belirleyen ihtilâlleri, halk-idare çatışmalarını vurgulamaya çalışır. Ahlâkı ve adaleti hiçe sayan cinayet şebekeleri, devletin kaderinde etkili olan ihtilâller, idarî yapıdaki çürümüşlük, dirayetsiz devlet adamları, üzerinde ısrarla durduğu konulardır. Devletin idarî yapısındaki çürümüşlüğün bütün çıplaklığıyla anlatılmaya çalışıldığı *Kösem Sultan*'da okuyucu idarî yapıdaki azillerin hızını takip edemez. Herkes yerini koruma ya da birilerinin yerini alma yarışındadır. Bazen devirle ilgili çizdiği tablo, okuyucunun gözünde, Osmanlı Devleti'nin hem sosyal hem de idarî hayatında, kimin eli kimin cebinde belli olmayan, ölümün kol gezdiği müthiş bir kargaşa ortamını canlandırır.

Yazar, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasî hayatını ele alırken, anlattığı devirlerin edebî anlayışını yansıtan eserlerden de birçok örnek verir. Her kitabında kimin yazdığı belli olmayan destanlara, padişahların yazmış olduğu gazellere, hazin olaylar sonucunda bazı şahıslara atfen yazılmış türkü örneklerine rastlamak mümkündür. Devrin ünlü şairlerinin bazı romanların şahıs kadrosunda yer aldığı da görülür. Şeyhülislam Yahya ve Nedim, Padişah'ın yanında yer alan ve bu vesileyle kendilerinden sıklıkla bahsedilen önemli şairlerdendir.

Üzerinde en çok durduğu dönem ise IV. Murad'ın saltanat zamanıdır. Hem *Kösem Sultan*'ın I. Cildinde hem de *Cevahirli Hanım Sultan /Binbirdirek Batakhanesi* adlı eserinde bu dönemi ele almıştır. Birinci eserde bu tarihî dönem teferruatıyla dikkatlere sunulurken, ikincisinde anlatılan olayın çerçevesi konumundadır. *Kabakçı Mustafa* ve *Patrona Halil* idareye karşı yapılan iki önemli isyanın romanıdır. *Kabakçı Mustafa* isimli romanda, III. Selim dönemini kapatan ve Nizam-ı Cedid hareketine son veren Kabakçı Mustafa İhtilâli, devrin siyasî ve sosyal olayları ile birleştirilerek verilir. Bu ihtilâlle birlikte ortaya çıkan nizamsızlık, kargaşa ve entrikalar dikkatlere sunulur. *Patrona Halil*'de de yine bir döneme son veren Arnavut Patrona Halil'in hayatı romanlaştırılır. *Forsa Halil* ile *Cevahirli Hanım Sultan/Binbirdirek Batakhanesi*'nde, toplumun ahlâki yapısındaki

bozulmalar gözler önüne serilir. Bu iki romanda konu, zengin insanları çeşitli entrikalarla batakhaneye düşürerek, bütün servetlerini ele geçiren cinayet şebekeleridir. İki eserde de aynı tarzda işleyen bir çete dikkatlere sunulur. İkisinde de bu gizli çetenin sırrını çözmek için her türlü tehlikeyi göze alan birer kahraman vardır. *Kösem Sultan* adlı eserinin her iki cildinde, Kösem Sultan'ın, Milo Adası'ndan Saray'da Valide Sultanlığa dek uzanan hayatı, oldukça uzun bir tarihî döneme yayılan olaylarla birlikte dikkatlere sunulur. Bu kitaplarda III. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, IV. Murad, Sultan İbrahim, IV. Mehmed'in tahta geçtiği oldukça uzun bir dönem anlatılır. Hem padişah eşi, hem padişah anası ve hem de bir 'büyükanne' olarak uzun yıllar boyunca Osmanlı idarî hayatında söz sahibi olan Kösem Sultan ile bu uzun tarihî devirde Osmanlı Devleti'nin idarî ve sosyal yapısındaki bozulmalar, çürümüşlükler bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. *Esircibaşı*'nda, Muhsin Çelebi adlı esircibaşının hayatı çerçevesinde Osmanlı'nın ticarî hayatında büyük bir öneme sahip olan köle alım-satımındaki yolsuzluklar ve Patrona Halil İsyanı'nın ortaya çıkışı anlatılır.

b. Tema

Konuları bakımından benzerlik gösteren bu romanları temaları bakımından da gruplandırmak mümkündür. *Forsa Halil* ile *Binbirdirek Batakhanesi/Cevahirli Hanımsultan* hem konu bakımından hem de tema bakımından aynı amaca hizmet eder. Her ikisinde de kanunla çatışan bir çete söz konusudur. Bu çete elemanlarının akıbetleri her iki romanda da neredeyse aynıdır. Kötülüğün hiçbir zaman cezasız kalmayacağı, her ne şekilde olursa olsun sonunda iyinin mutlaka kazanacağı vurgulanır. Kanun-kanunsuzluk çatışması kanunun lehinde sonuçlanır. *Patrona Halil* ve *Kabakçı Mustafa*'da, bir serserinin önderliğinde devlete başkaldıran ihtilâlciler grupların devlete nelere mal olduğu vurgulanır. Her iki romanda da hedef Saraydır. Ancak ihtilâlin ortaya çıkış nedenleri farklıdır.

Patrona Halil'de Lâle Devri'nde devlet adamlarının daldığı zevk ve sefahate bir karşı çıkış, *Kabakçı Mustafa*'da da devletin kurumlarında yapılmak istenen reform hareketlerine bir başkaldırı vardır. Her iki romanda da padişahların kararsız kişiliklerinin, ihmalkâr davranışlarının devletin kaderinde ne kadar etkili olduğu, ne kadar ağır bedellere sebep olduğunun mesajı verilmeye çalışılır.

Esircibaşı romanında ise, Muhsin Çelebi'nin hayatı arka plânda kalır. Verilmek istenen tema, devletin idarî yapısında oluşan ihmalkârlığın ve

vurdumduymazlığın hiç beklenmedik sonuçlar doğurabileceği fikrindedir. Bu bakımdan, bu üç romanda da, tarihî bir tecrübeden hareketle, ülkenin kaderini elinde bulunduran insanların, sorumluluk sahibi olması ve yaşanan hiçbir hadiseyi hafife almadan gerekli tedbirleri almasının önemine dikkat çekilir.

Kösem Sultan'ın hem birinci cildinde hem de ikinci cildinde Kösem Sultan'dan hareketle sarayda yaşanan iktidar mücadelelerinin devletin siyasî ve ülkenin sosyal yapısına ne derece büyük zararlar verdiği, ne gibi sarsıntılara neden olduğu vurgulanır.

Reşad Ekrem Koçu'nun Tarihi Romanlarında İç Yapı

a. Gerçeğimsi yapıyı hazırlayan unsurlar

a1. Bakış açısı

Romanlarda, her Œeye hâkim, olaylara müdahale eden, olaylar hakkında yorum yapmaktan çekinmeyen, yaşanmışları ve yaşanacakları en ince ayrıntısına dek bilen ve bunu her fırsatta vurgulayan bir anlatıcı ön plandadır. Bu bakımdan incelediğimiz romanların hâkim bakış açısından hareketle yazıldığını söylemek mümkündür. Hâkim bakış açısının genel karakterine uygun olarak, anlatıcı her Œeyin üzerindedir ve hep ön plândadır. Anlatıcı sık sık devreye girer, hem olaylar hem de şahıslar hakkında yorumlar yaparak okuyucuyu yönlendirmeye çalışır. Gelecekle ilgili yaptığı sezdirmeler, hatta kimi zaman olacakları öncesinden okuyucuyla paylaşması, romandaki entrik unsurların aleyhinde bir sonucu kaçınılmaz kılmıştır. Anlatıcı kimi zaman romandaki olayı bir kenara bırakarak tarihî bilgiler vermeye koyulur. Nitekim yazarın asıl amacı, teknik unsurları bakımından kusursuz bir roman yazmak değil, insanları sıkmadan tarihî bilgiler verebilmektir. Hâkim bakış açısının sağladığı imkânlardan sınırsız bir şekilde faydalanan yazar, olayların tabii akışını keserek görüşlerini açıkça beyan etmekten, düşüncelerini okuyucuyla paylaşmaktan, tarihe, geçmişe ve kişilere karşı bakışını açıkça ifade etmekten çekinmez.

Koçu için roman amaç değil, 'araç'tır. Onun bütün romanlarını 'hâkim bakış açısı'ndan hareketle kaleme almasının altında da böyle bir neden yatmaktadır. Nitekim 'hâkim bakış açısı' tezli romanlar için vazgeçilmez bir

unsurdur. Yazara, okuyucuyu dilediği gibi yönlendirebilmek için sınırsız yetkiler sunması bakımından bu tür romanlarda tercih edilen bakış açıdır.

b. Anlatım tekniği

b1. Vaka tipi ve tertibi

Romanların üçünde olay tek vaka zinciri, diğer üçünde iki vaka zinciri, birisinde ise üç vaka zinciri hâlinde nakledilmiştir. *Binbirdirek Batakhanesi/Cevahirli Hanımsultan, Kösem Sultan II* ile *Forsa Halil*'de tek, *Patrona Halil, Kabakçı Mustafa* ve *Esircibaşı*'nda iki, *Kösem Sultan I*'de ise üç vaka zincirinden söz etmek mümkündür. Her vaka zincirinde birer merkezî şahıs vardır ve olaylar bu merkezî şahıslar etrafında şekillenir. Romanlar klâsik vaka tertibine göre düzenlenmiş, olaylar sıra ile anlatılmış; entrik unsurlar bu olayların anlatımına bağlı oluşturulmuş ve sıra ile çözülmüştür. Klâsik vaka tertibinde görülen 'olayların bir yelpaze şeklinde açılması, bağlı olduğu merak unsurlarının birer birer çözümlenerek sona ulaşılması' özelliği göze çarpmaktadır.

c. Çatışma unsurları

Çatışmaların daha ziyade otoriteyi ve kanunu temsil eden saray ile bunları hiçe sayarak başkaldıran halk ve halkı kışkırtan çıkarıcı devlet adamları arasında yaşandığını söylemek mümkündür. Çoğu zaman ana çatışma 'çıkar çatışması'dır.

Kösem Sultan'ın birinci ve ikinci cildinde vaka iktidar hırsının beslediği bir çıkar çatışması üzerine kurulur. Bu çıkar çatışmaları devletin yapısında tamir edilemez çöküşlerin ana sebebi olur. İdaredeki gücünü kaybetmek istemeyen roman kahramanı, idarî yapıda söz sahibi olan devlet adamlarının her türlü yolsuzluğuna göz yumar ve kimi zaman bu yolsuzluk ve zulümlere iştirak eder. Devlet adamları menfaatleriyle çatışan her şeyi yok etmeye çalışırlar.

Patrona Halil ve *Kabakçı Mustafa*'da bir öncünün arkasında toplanan halk kitlesinin otoriteyle çatışması söz konusudur. *Esircibaşı*'nda *Patrona Halil*'de ele alınan ihtilâlin, hazırlık evresi anlatılır. Esircibaşı Muhsin Çelebi'nin hayatı ve aşk hikâyesi romanda olabildiğine geri plânda kalmış, eserdeki olaylar otorite-halk arasındaki çatışma üzerine kurulmuştur.

Patrona Halil'de, görünen çatışma ayaktakımı ile idare arasında olmasına rağmen asıl çatışma çıkar çatışmasıdır. Devlet adamlarının zevk ve sefahat içerisindeki yaşamına mukabil halkın içinde bulunduğu sefaleti öne sürerek bu kitleyi kışkırtan ve ayaklanmaya yönlendiren çıkarıcı devlet adamları vardır.

Kabakçı Mustafa'da da eski-yeni çatışmasının arkasında yatan asıl çatışma çıkar çatışmasıdır. Yapılan yenilikleri çıkarlarına muhalif gören bazı devlet adamlarının 'eski kurumları koruma' adı altında 'çıkarını koruma' çabası vardır. Otoriteye başkaldıran bir liderin çevresinde biriken ihtilâlcî kitle, gizli den gizliye bu çıkarıcı devlet adamlarınca kışkırtılır ve desteklenir. Devletin kaderiyle oynayacak güce ulaşmalarında, bu devlet adamlarının ihanetinin payı büyüktür.

Forsa Halil ile *Cevahirli Hanımsultan/Binbirdirek Batakhanesi* isimli romanlarında çatışmalar aynı unsurlar arasında kurulmuştur. Temel çatışma kanun-kanunsuzluk arasındadır. Otoriteyi ve adaleti hiçe sayarak, sosyal hayatta huzursuzluğa neden olan çeteler kanuna aykırılığı ve kötülüğü temsil ederken, Saray 'kanun'u temsil eder. Her iki eserde de çatışma kötünün aleyhinde neticelenir. Kanun, kanunsuzluğa galebe çalar.

d. Gerçeğimsi yapıyı oluşturan unsurlar

d1. Şahıs kadrosu

Romanlarda genellikle tarihî gerçeklikte yer alan şahıslara yer veren Reşat Ekrem Koçu, bununla birlikte kurmaca şahısları da görevlendirir. Hem gerçek hem de kurmaca şahısları romanlarda psikolojik ve fizikî bakımlardan derinlemesine tasvirlerle anlatmaz. Adı geçen her şahsı birkaç kısa ifade ile fizikî bakımdan tanıtır. Ancak bu tasvirler, okuyucunun kafasında sadece bir "siluet" oluşturabilecek seviyededir. Psikolojik tahliller, içsel çatışmalar birkaç örnekle sınırlı olabilecek kadar azdır. Yazarın derdi şahısları değil, olayları anlatmak ya da tartışmaktır. Tarihî şahsiyetler iki durumda onun ilgi çemberine dâhil olur: Birincisi haksızlığa uğradıklarında, ikincisi adaletsiz, dirayetsiz ve vicdansız olduklarında. Bu iki durumdaki şahıslar üzerinde ısrarla durur ve yorumlar yapar, kimi zaman onları yargılar.

Reşad Ekrem, romanlarında oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna yer verir. Bazı romanlarının olabildiğine geniş bir tarihî döneme yayılması olay ve şahıs genişliğini doğurur. Şahıs kadrosundaki genişliğe rağmen, olayların yürütülmesinde aktif olan şahıs sayısı azdır. Romandaki şahısların büyük bir

çoğunluğu “dekoratif” unsur durumundadır. Bunu tarihî romanın yapısıyla izah etmek mümkündür. Tarihî romanda özellikle olayın ön plâna çıkarılması hedef alınır. Bu bakımdan diğer roman türlerine göre tarihsel romanda kişiler geri plânda kalır.

Yazar, roman kişilerini oluştururken gerçekten yaşamış tarihî kişiliklere yer vermeye özen gösterir. Bilgi yanlışlığına düşme korkusuyla, roman dünyasının yazara sunduğu kurgulama nimetinden faydalanmak yerine, bilmediği konularda susmayı ve bu kişilerin bilinen niteliklerine sadık kalmayı tercih eder. Bu noktada sanatsal ölçütlere ve yaratıcılığın sesine çok fazla kulak vermediğini söyleyebileceğimiz yazarın asıl anlatmak istediği de bu tarihî kişilikler değil, onların yaşadıkları dönemi şekillendiren olaylardır.⁴ Böylece, okuyucuyu bu konularda bilgilendireceğine inanır.

Üzerinde en fazla durduğu tarihî simalar, IV. Murad ve Kösem Sultan’dır. Genellikle her şeyin üzerinde olan bir anlatıcı ön plânda olduğu için, şahıslar arası diyaloglar da oldukça kısır. Anlatıcı, şahısları konuşurken yerine, ‘anlatma tekniği’ni kullanarak, okuyucunun ilgisini şahıstan çok kendi üzerine çekmiştir.

Romanlarda şahıslar tip oluşturacak bir yaklaşımla anlatılmamışlardır. Tip olarak sayabileceğimiz pek az şahısla karşılaşırız. *Kabakçı Mustafa* isimli romanda vasıfları fazla belirgin olmamakla beraber tiplerin oluşturulduğunu görmek mümkündür. Bu eserde yer alan Köse Musa, fitneci, riyakâr ve menfaatinin peşinde koşan devlet adamı tipini, Topal Müftü Ataullah Efendi, halkın dinî duygularını suiistimal eden çıkarıcı, tutucu din adamı tipini düşündürür.

Reşad Ekrem Koçu’nun tarihî romanlarının kahramanlarını cinsiyetlerine göre sınıfladığımızda kadınlara az yer verildiğini görürüz. Kösem Sultan’ın birinci ve ikinci cildi hariç, diğer romanlarında kadın kahramanlar hem çok azdır hem de arka plândadır. Olayın ortaya çıkmasında aktif rol oynayan kadın sayısı yok denecek kadar azdır. Kadınlar, genellikle

⁴ Turgut Gögebakan’ın *Tarihsel Roman Üzerine* adlı eserinde yer verdiği Georg Lukacs’ın şu görüşleri Reşad Ekrem’in bu tavrını destekler niteliktedir: “Georg Lukacs’a göre tarihsel romanda “önemli olan büyük tarihsel kişiliklerin değil, onların yaşadıkları dönemi şekillendiren düşüncelerin ve olguların sergilenmesidir... Lukacs’ın hareket noktası, roman kişilerinin toplumsal gerçekliğin aslına uygun aktarılabilmesine aracılık etmesidir... Tarihsel roman yazarı, büyük tarihsel kişilikleri doğrudan roman örgüsüne sokmak yerine, onların varlığını ya da düşüncelerinin özünü hissettirmelidir.” (Gögebakan 2004:43)

roman kahramanlarının âşık oldukları, zaman zaman birlikte vakit geçirdikleri varlıklar olarak pasif konumda yer alırlar. Romanlarda olayların gelişmesinde mühim rolleri yoktur. Bu durumu anlatılan devirlerle izah etmek mümkündür. Reşat Ekrem Koçu'nun bütün romanları içerisinde aktif durumda olan iki kadın kahraman vardır. Bunlar, Osmanlı Devleti'nin idaresinde, bir padişah eşi, bir valide sultan ve bir büyükanne sıfatıyla uzun yıllar söz sahibi olan ve esere ismini veren Kösem Sultan ile eserde çatıştığı kişi Hatice Turhan Sultan'dır.

Olayların ortaya çıkışında etkin olan ya da dekoratif unsur durumunda bulunan şahısların mensup oldukları meslekî grupları, oldukça geniş bir yelpazede inceleyebiliriz. Devletin idarî yapısında yer alan kahramanlar; padişah, vezir, defterdar, nişancı, reisülküttap vs., sarayda görevli olan şahıslar; şehzade hocaları, hekim, müneccimbaşı, padişah nedimi ve musahipleri, içağaları, haremağaları, kapıcılar, baltacılar, saray teşrifatçısı, mimar, mültezim aşçı, şair, esircibaşı, cellat, saray soytarısı vs., bunların dışında din adamları, kadı, müderris, şeyhülislam, ulema, sancakbeyleri ve askerî sınıfa mensup olanlar şeklinde tasnif edilebilir. Bunlarla birlikte romanlarda, sandalacı, fırıncı, falcı, helvacı, demirci, tellak, hamamcı, kahveci, çubuktar, bekçi, arabacı, çengi gibi o dönemin sosyal hayatında yer alan meslek erbaplarına rastlamak mümkündür.

d2. Zaman

Reşad Ekrem ele aldığımız bütün romanlarında zaman konusunda oldukça hassas bir tavır sergiler. Tarihî roman doğal olarak zaman kavramını ön plâna çıkarır. Çünkü romancı, tarihî roman yazmakla zaten zamana değer verdiğini belirtmiş olur. Diğer taraftan zaman unsuru, bir esere tarihî roman vasfını kazandıran en önemli ölçüttür. (Taştan 2000:102) Elbette bu zaman her şeyden önce tarihe ait olan zamandır.

Reşad Ekrem'in romanlarının tamamına yakınının bir zaman ifadesiyle başlamasını ve roman boyunca her olayın tarihinin mutlaka belirtilmesi alışkanlığını tarihî romanın bir hususiyeti olmaktan çok Reşad Ekrem Koçu'nun tarihî romandan ne anladığı ile izah etmek mümkündür. Üstelik yazar olayların yaşandığı zamanı sadece yıl olarak değil; ay, gün ve kimi zaman saat belirterek verir. Basit yahut önemli hemen her türlü hadisenin başında, zamanı tarih olarak (günüyle birlikte) mutlaka bildirir. Mekânı ya da şahısları ihmal etse de zaman hususunda hiç ödün vermez. Romanın en başında –genellikle ilk cümlesinde- zamanı belirtmekle kalmaz,

olaylar ilerledikçe, ilerleyen zamanı da sık sık hatırlatır. Kimi zaman geriye dönüşlerle, kimi zaman da gelecekle ilgili bilgiler vererek olayın geçtiği zamandan uzaklaşır. Olay akışı içerisine serpiştirilen hikâyeler ya da tarihî bilgiler, zamanın akışını da olayın akışını da kesintiye uğratar. Bu hikâyeler çoğu kez romanın bünyesiyle uyuşmaz, iğreti durur. Yazar, doğal akışı bozmadan bu parçaları ana metinle bütünleştirmede başarılı olamamıştır. Bu nedenle okuyucu tam olayın akışına kapılmışken, kendini romandaki asıl olayla tek bağlantısı aynı devirde yaşanması olan başka bir hikâyenin ortasında bulur.

Kronolojik zamanı bir tarihçi titizliğiyle kaydeden yazar, tarihî zamanı çoklukla hem Rumî hem de Milâdi takvimle vermeye özen gösterir. Romanda bazen anlatılan hadiseyi açığa kavuşturmak ya da bilhassa şahısları tanıtmak için 'geriye dönüş tekniği' ile maziden bahseder. Bu tekniğin yanında vaka arasına serpiştirdiği ara hikâyeler, tarihî bilgiler, şiir parçaları olayın ve zamanın akışını kesintiye uğratar. Bu bölümler çoklukla romanın ana metniyle bütünleşmemekte, bir yama gibi durmaktadır.

Romanların vaka zamanlarını şu şekilde sıralayabiliriz: *Esircibaşı*'nda, 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan 1730 Patrona Halil İsyanı'nın çıkışına kadar olan on iki yıllık bir dönem anlatılır. *Patrona Halil*'de romana vaka zamanının otuz yıl öncesi ile, Atlases Fatma Hanım'ın hayatı anlatılarak başlanır. 1719 şehzadelerin on beş gün, on beş gece süren sünnet düğünü ile 1730 ihtilâlin çıkışı arasında yaşanan olaylar dikkatlere sunulur. *Kösem Sultan I ve II* oldukça uzun bir dönemi ele alır: Birinci ciltte 1603 yılından 1640'ta IV. Murad'ın ölümüne kadar olan otuz yedi yıllık bir dönem, ikinci ciltte ise Sultan İbrahim'in tahta geçtiği 1640 yılı ile Kösem Sultan'ın öldürüldüğü 1651 yılları arasındaki on bir yıllık bir zaman dilimi anlatılır. *Kabakçı Mustafa*'da zaman, III. Selim'in hükümdar olduğu 1807 yılı, *Forsa Halil*'de, tahtta III. Murat'ın bulunduğu 1595–1596 yılları, *Binbirdirek Batakhanesi/Cevahirli Hanımsultan*'da ise 1623–1629 yılları arasındadır.

Vaka zamanı ve anlatma zamanı arasında bağlantılar kurmak oldukça zordur. Ancak Osmanlı tarihindeki iki mühim ihtilâli konu edinen romanları *Kabakçı Mustafa*, *Esircibaşı* ve *Patrona Halil*'i 1967 ve 1968 yıllarında yayımlanır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin kaderini belirleyen ve küçük ihmallerin büyüttüğü iki ihtilâli anlatarak devrinde yaşanan huzursuzlukların sosyal boyutuna dikkat çekmeye çalışır. İhtilâllerin bir devletin idarî yapısında yaptığı tahribatı 1960 ihtilâlinden yedi sekiz yıl sonra anlatmış

olması da anlatma zamanına bir gönderme olarak düşünülebilir. Yine *Kösem Sultan*'ın anlatma zamanı 1972 yılıdır. Yazar, bu yıllardaki siyasî çekişmelere bu yolla göndermede bulunmaktadır.

d3. Mekân

Romanlarda genellikle mekâna klâsik bir bakış açısı söz konusudur. Bu tutuma göre mekân, anlatılmak istenen olayın gerçekliğine katkı sağladığı için vardır. Önemli olan olaydır. Mekân anlatılan olayın sahnesi olması bakımından gerekli ve önemlidir. Romanlarda mekân, olayların sunulmasında, gelişiminde, kişiliklerin belirlenmesinde yönlendirici, belirleyici bir işleve sahip değildir. İnsan-mekân ilişkisinde kopukluk gözlenir. Yine mekân-olay arasında bağ kurmak da zordur. Olay anlatımının ön planda olması mekânı da, diğer unsurlar gibi ikinci plâna itmiştir. Bütün dikkat vakaya yoğunlaştırıldığından ayrıntılı mekân tasvirleri oldukça azdır. Mekân genellikle ana hatları ile dikkatlere sunulur. Tasvirler oldukça kısa ve tipik ifadelerle yapılır. Mekâna dikkatli bir bakışın olmaması, anlatıcının olayları hâkim bakış açısı ile vermesinden de kaynaklanır.

Olayların geçtiği yer olması nedeniyle tasvire gerek duyulmadan sadece ismiyle anılan birçok mekândan bahsedilir. Ancak bazı mekânlara dair kısa bilgilere de rastlamak mümkündür. Bilhassa saray anlatılırken, sarayın çeşitli bölümleri birer cümleyle de olsa fizikî bakımdan tanıtılır. Yazar bazı olayların geçtiği yerleri anlatma zamanındaki isimleriyle anar, o yerin günümüzde nasıl bir hâl aldığını belirterek bugünle bağlantı kurar. Böylece okuyucunun o yeri kolayca tasavvur etmesine yardımcı olur.

Olaylar oldukça geniş bir zaman dilimine yayıldığı gibi, geniş bir mekâna da yayılmıştır. Bilhassa savaşların anlatıldığı romanlarda mekân doğal olarak sık sık değişir. Esas mekân dışındaki yerler, genellikle sadece isim olarak vardır. Mekânın bu kadar geniş bir alana yayılması her şeyden önce Osmanlı coğrafyasının genişliğinden kaynaklanmaktadır. Buna başka coğrafyalardan katılan kişilerin mekânlarını ilave etmek gerekir.

Bilindiği gibi, tarihî romancı için gözlemleyemediği döneme ait mekânlar söz konusudur. Bu bakımdan romancı mekânı ya muhayyilesinde kurgular ya da geçmişte var olan mekânların dış dünyada kazandığı anlamlarını kullanır. Koçu'nun romanlarında en çok öne çıkan mekânlar;

saraylar, meydanlar, hamamlar, kahvehaneler ve camilerdir. Bu mekânlar yazarın ele aldığı dönemlerde kanunsuzlukların plânlandığı, yapılacak ihtilâllerin ilk tohumlarının atıldığı ve -bilhassa hamamlar- kanun kaçaklarının sığındığı, barındığı yerler olarak karışımıza çıkar.

Romandaki mekân tasvirleri oldukça azdır. *Binbirdirek Batakhane/Cevahirli Hanımsultan*'da bir batakhane olan Fazlıpaşa Sarayı hakkında birçok tasvir göze çarpar. Bilhassa Saray'ın divanhanesi oldukça uzun bir tasvirle çizilir. Yine devrin mühim mekânlarından sayılan Kemanî Osman Dede Kahvehanesi de uzun uzadıya anlatılarak okuyucunun muhayyilesinde çizilmeye çalışılır. Tarihî bir mekân olan Atmeydanı'nın o dönemdeki hâlleri de kısaca tasvir edilir. *Esircibaşı*'nda uzunca bir İstanbul tasviri göze çarpar. Bunun dışında eserin hemen başında Muhsin Çelebi'nin yatak odası kısaca betimlenir. *Patrona Halil*'de Yedigârbeş Yalısı, *Kösem Sultan*'ın birinci cildinde İstanbul'un on yedinci yüzyıldaki görkemli manzarası, *Forsa Halil*'de Vefa semtinin on altıncı yüzyılın sonlarındaki görünümü tasvir edilmiştir. Tasvirler genellikle nesnel bir yaklaşımla yapılmıştır.

Bütün romanlarında genel mekân İstanbul'dur. Olayların büyük bir kısmı İstanbul'da geçer. Romanların tamamında Osmanlı tarihini anlatması ve İstanbul'un da bu devletin başkenti olması göz önüne alındığında bu tercihi doğal karşılamak gerekir. Bazı mekânlar tarihte kazandıkları anlamlarla romanlarda yer alırlar. Örneğin Balıkhane kapısı, idam mahkûmlarının gönderildiği bir yerdir ve buraya gönderilen suçlu genellikle idam edilir. Saray, otoriteyi temsil eden bir mekândır. Saray denilince akla Padişah, dolayısıyla kanun, adalet ve otorite gelir. Meydanlar, -özellikle Atmeydanı ve Etmeydanı- ihtilâllerin patlak verdiği, ayak divanı isteyecek olanların toplandıkları, idam edilenlerin halka teşhir edildiği bir mekân olma özelliğini taşımaktadır. Romanlarda, Et Meydanı ve At Meydanı'nın dış dünyada kazandığı anlamlarından istifade edildiği görülmektedir. Yine Eski Saray ve Yeni Saray olarak anılan iki mekânın o dönemlerde kazanmış oldukları zıt anlam vurgulanır: Birincisi gözden düşmeyi, ikincisi iktidarı simgeleyen iki mekân olarak dikkatlere sunulur. Romanlarda anlatılan olayların büyük bir kısmı tarihî olduğu için, mekânlar da doğal olarak tarihî mekânlardır: Topkapı Sarayı, At Meydanı, Et Meydanı, Tahtakale vs. bunlardan bazılarıdır.

e. Gerçeğimsi yapıyı geliştiren unsurlar

e1. Dil ve Üslup

Anlattığı devrin tarihî atmosferini başarılı bir şekilde yansıtmak maksadıyla Arapça, Farsça kelimeleri ve terkipli ifadeleri de kullanan yazar, kimi zaman günümüz okuyucusunun aşına olmadığı ifadeleri parantez içi bilgilerle açıklar. Bu ifadelerin kullanılış nedeni ise eserlere tarihîlik katma ve anlatılan devri yansıtabilme endişesidir. Bu tarz kelimeleri kullanmada oldukça ölçülü davranır ve eserlerin dilini anlaşılmaz bir hale getirmez. Bu bakımdan onun dil hususunda oldukça başarılı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Koçu, bilhassa uzun ve karmaşık cümlelerden kaçınır, oldukça kısa ve akıcı ifadelerle anlatır. Eserlerinde genel olarak kendine has bir kelime dünyası kurmuştur. Atasözleri ve deyimler eserlerini daha canlı ve renkli kılan unsurlardır. Bazen devrin yazı dilini yansıtan ifadelerin bulunduğu mektup, ferman gibi ürünleri esere monte eder. Ele aldığı dönemin dil hususiyetlerine aykırı düşmeme çabası yüzünden kelimeler uydurur. Bazen de günlük hayatta kullanılan bazı kelimeleri kendine has bir şekilde değiştirerek kullanır.

Meddah hikâyelerini oldukça bereketli bir kaynak olarak gören Koçu, roman ve bilhassa hikâyelerinde bu kaynaktan sıklıkla istifade eder. Bazı hikâyelerini meddah defterlerinden hareketle anlatan yazar, meddah üslubunu kendi anlatım tarzına da bulaştırır. Okuyucu ile konuşurmuş gibi samimî bir eda takınır. Reşad Ekrem’de meddah anlatısının söyleyiş özellikleri, sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına taşınır. O, romanlarında bir meddah tavrıyla karşımıza çıkar. Romanlarda fizikî tasvirlerin olabildiğine az olduğunu, şahısar bahsinde belirtmiştik. Yazar bazı romanlarda yaptığı tek tük fizikî tasvirleri de mübalağalı bir şekilde yapar. Güzellik bakımından anlatmaya çalıştığı unsurlarda tezatlar söz konusudur: Genç kızlar ‘irikıyım’ bir fizikî görünümle dikkatlere sunulur. Elleri ve ayakları delikanlı gibidir. Buna mukabil erkekler de ‘güzel’, ‘tüysüz delikanlı’ sıfatlarıyla tavsif edilirler. Bu güzellik anlayışı o döneme has klişeleşmiş motiflerdendir. Anlatımında, meddah hikâyelerinin yanı sıra masal türünün de izlerine rastlamak mümkündür. Bilhassa güzellik tasvirlerinde masalsi ifadeleri tercih eden yazar, ‘Güneşe ya sen doç ya ben doğayım der’ gibi kalıplaşmış ifadeleri sık sık kullanır.

Reşad Ekrem Koçu'nun romanları, maddî ve manevî kültür unsurları bakımından da zengindir. Romanlarında devrin sosyal hayatını yansıtan; dünya görüşü, inanç sistemi, gelenek ve görenekler, çeşitli alışkanlıklar, eğlence tarzları, sünnet, düğün, orduyu uğurlama, karşılama, kılıç kuşanma, cülus, biat, peştamal bağlama merasimleri, giyim kuşam tarzlarını bulmak mümkündür. Ancak yazar geçmişe ait sosyal hayat unsurlarını, olayların tabîî akışı içinde sunmak yerine bir tarih kitabında bulunabilecek şekilde eserine alır. Bu tercih genellikle olayların tabîî akışını sekteye uğratar. Bütün romanları bilgi yüklüdür. Bazen anlattığı devrin olaylarını bugünün gözüyle yorumlar, kimi zaman kendi görüşlerini belirtmekten, eleştiri yapmaktan geri kalmaz.

Meddah hikâyeleri dışında birçok tarihçinin eserinden faydalanır. Bilhassa vakanüvislerden sıklıkla alıntılar yapar. Alıntı yaptığı kaynakların yazarlarını ve eserlerini okuyucuya da tavsiye eder.⁵ Tarihte birer tartışma konusu olan konularda birçok görüşe yer verdikten sonra kendi fikirlerini de belirtir. Yazar, kimi zaman roman yazdığını unutarak roman için gereksiz ayrıntılara takılıp kalır. Bu ise romanın aleyhine olur, okuyucunun dikkati başka noktalara yönelir. Bazen okuyucu ile sohbet edermiş gibi samimî ifadeler kullanır, onlara bazı tavsiyelerde, hatta ricalarda bulunur.

Yazar ele aldığı dönemlerin fikir ve sanat erbabını da ihmal etmez. Onları eserleriyle birlikte çeşitli vesilelerle anar. Saray ve camileri yapan ünlü mimarları, dönemin ünlü şairlerini anar ve şiirlerinden örnekler verir. Bazen bu şiirleri açıklayarak okuyucuyu aydınlatır. Yer yer şair padişahların ünlü beyitlerini de örnek olarak verir.

Yazarın bütün eserleri arasında 'metinlerarası aktarım' için birçok örnek bulmak mümkündür. Hikâye kitabında ya da tarihî anlatılarında bahsettiği olayı, romanlarında tekrar anlatır.

⁵ Reşad Ekrem'in eserlerinde iktibas mühim bir yer tutar. *Naima, Peçevî İbrahim Efendi, Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, Ahmet Refik, Mehmet Halife, Âşıkpaşazade Derviş Ahmed Âşıkî, Herbert Adams Gibbons, Mevlana Neşrî, Kemal Paşazade, Solakzade, Gelibolulu Mustafa Âli Bey, Selanikli Hafız Mustafa Efendi, Hemdemî Mehmed Efendi, Cevdet Paşa Müverrih Fındıklılı Mehmed Ağa, Vasıf Efendi ve Raşit Efendi* gibi birçok vakanüvisin, tarihçinin ve yazarın eserlerinden kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak alıntılar yapar. Genellikle alıntı yaptığı kaynakların adlarını da verir. En çok alıntı yaptığı kaynak, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sidir. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nin altı cildinin çeviri yazısını yapmış olması, bu kaynaktan oldukça fazla istifade etmesini sağlamıştır.

Romanlara monte edilen küçük hikâyeler ve o devre ait fıkralar, kimi zaman anlatımın akışını kesintiye uğratsa da genellikle anlatımı zenginleştirmiştir.

Romanlarda çoklukla ‘anlatma tekniği’ esas alınır, bununla birlikte diyaloglara da yer verilir. Yazar, şahısları bağlı buldukları sosyal statüye uygun ifadelerle konuşturmaya ve bu şahısların konuştuklarına bir mazi çeşnisi vermeye özen gösterir. Üslûbundaki bu mühim niteliği her defasında okuyucusuna çeşitli vesilelerle hissettirmeye çalışır. Ayaktakımından olanları argolu ifadelerle, devlet adamlarını daha haşmetli bir dille, farklı milliyetlere sahip şahısları da bağlı buldukları milliyetin aksanı ile konuşturur.

Reşat Ekrem romanlarını yazarken tarihi fon olarak kullanmak yerine, romanın dünyasını fon olarak kullanır. Asıl amaç tarih anlatmaktır. Eserleri birer tarihî bilgi deposudur ve içinde birçok romanı besleyecek malzemeyi barındırır. Tarihî gerçeklere sadık kalmak yazarın roman yazarken hiç ödün vermediği prensiplerindedir.

SONUÇ

Reşat Ekrem Koçu’nun romanları birçok yönü ile macera romanı boyutlarında kalır. Zaten popüler romanı bu sebeple kullanır. Yani maceranın arkasına bir tarih bilgisi hatta sevgisi yerleştirir. Böylece okuyucu roman aracılığı ile tarihi tanıma ve sevme fırsatını bulacaktır. Bu yüzden sanat değeri olan tarihî roman yazma kaygısı taşımaz. Onun yerine Osmanlı tarihine ait ilginç olaylara yer verir. Böyle bir anlatımın okuyucu ile iletişim kurmasını kolaylaştıracağını düşünür.

Eserlerinin konularını tamamen Osmanlı tarihinden alan Reşat Ekrem Koçu, bilhassa İstanbul’daki yaşam tarzı üzerinde durur. Osmanlı’daki sosyal ve siyasi huzursuzlukların anlatıldığı romanları, devrin ticaret, sanat ve edebiyat anlayışına ait birçok hususu gözler önüne sermesinin yanında idarî ve sosyal yapıdaki çürümüşlüğe de işaret eder.

Reşat Ekrem Koçu’nun eserleri, temaları bakımından sosyal içerikli mesajlarla doludur. İyi-kötü çatışmasında sürekli iyinin kazandığı, kanunun kanunsuzluğu alt ettiği vurgulanır. Devlete başkaldıran ihtilalcilerin bu davranışlarının hem kendilerinin hem de devletin ağır faturalar ödemesine

sebepe olduğu, siyasi mücadelelerin ülkenin sosyal yapısına ne derece zarar verdiği anlatılır.

Romanı, tarihi anlatmak için araç gören Reşat Ekrem Koçu, bu amacını kolayca gerçekleştirmesine imkân veren hâkim bakış açısına başvurur. Bu yüzden onun eserlerinde her şeye hâkim, olaylara müdahale eden, olaylar hakkında yorum yapmaktan çekinmeyen, yaşanmışları ve yaşanacakları en ince ayrıntısına kadar bilen ve bunu her fırsatta vurgulayan bir anlatıcı ön plândadır.

Olayların genelde birer merkezi şahıs etrafında yürütülmesini sağlayan Reşat Ekrem Koçu'nun tarihi romanları klasik vaka tertibine göre düzenlenmiştir. Eserdeki entrik unsurlar, müdahaleci üslubundan dolayı başarılı değildir.

Şahıslarını genellikle tarihi gerçeklikte yer alan şahıslardan seçen Reşat Ekrem Koçu, bilgi yanlışlığına düşme korkusuyla, kurgudan ziyade bu kişilerin tarihte bilinen niteliklerine sığır. Eserlerinde tip özelliği arz eden bir-iki örneğin görüldüğü, genellikle derinliği olmayan, yalnızca şahısların anlatıldığı söylenebilir. Romanlarında her meslekten insana yer veren Reşat Ekrem Koçu, daha çok devrin siyasi ve içtimai hayatının bir sonucu olarak erkek kahramanları ön plâna çıkarır.

Bütün tarihi romanlarda olduğu gibi Reşat Ekrem'in romanlarında da zaman belirleyici bir unsurdur. Kimi zaman geriye dönüşler, kimi zaman da henüz gerçekleşmemiş olaylar hakkında bilgiler vererek sık sık olayın gerçekleştiği zamanı kesintiye uğratır. Zamanın doğal akışını bozmadan bu parçaları ana metne yerleştirmede başarısızdır. Eserlerinde zaman unsuru gibi mekân unsuru da çok dağınıktır. İnsan-mekân ilişkilerinde kopukluk görüldüğü gibi zaman zaman mekân-olay arasında da bağ kurmak zordur.

Anlattığı devrin tarihi atmosferini yansıtmada dilin imkânlarından faydalanmasını bilen Reşat Ekrem Koçu, meddah hikâyeciliğinden oldukça yararlanmış, hatta meddah üslubuyla kendi üslubunu yer yer birleştirmiştir. Tasvirlerde mübalağaya başvuran yazar, tezatlarla başvurmak suretiyle devrin güzellik anlayışını yansıtmaya çalışır. Kalıplaşmış ifadelerin çokluğu masal anlatıcısını düşündürür. Eserleri maddî ve manevî kültür unsurları açısından zengindir. Müracaat ettiği küçük hikâyeler ve devre ait fıkralar, üslûbunun zenginleşmesini temin eden birer unsurdur. Eser kahramanlarının kendi sosyal statülerine uygun konuştuğu romanları, barındırdığı tarihi bilgi ve belgelerle aynı zamanda birçok roman için iyi bir kaynaktır.

KAYNAKLAR

- ArgunŐah Eraydın, Hülya, (1990) *Türk Edebiyatında Tarihî Roman* (Türk Tarihiyle İlgili), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamıő Doktora Tezi), İstanbul.
- ArgunŐah, Hülya, (2002) “Tarihî Romanın Yükseliői”, *Hece -Türk Romanı Özel Sayısı-*, S.65–66-67, Mayıs, Haziran, Temmuz.
- Carr, E. Hallet, (1996) *Tarih Nedir?*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gögebakan, Turgut (2004), *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Esircibaşı –Lâle Devrinde Bir Aşk Romanı-*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2001.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Cevahirli Hanım Sultan/Binbirdirek Batakhanesi*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2003.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Forsa Halil*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2003.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Kabakçı Mustafa –Bir Serserinin Romanlaőtırılmıő Hayatı-*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2003.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Kösem Sultan*, I. Cilt, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2003.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Kösem Sultan*, II. Cilt, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2003.
- Korat, Gürsel, “Tarih Romancılığı Üzerine” *Virgül Dergisi*, Kasım 1999, Sayı:24.
- Ortaylı, İlber, (2001) *Gelenekten Geleceğe*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Pamuk, Orhan, (2003) *İstanbul (Hatıralar ve Őehir)*, YKY, İstanbul.
- Taştan, Zeki, (2000) *Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Türk Tarihi ile ilgili 1871–1950)*, (Yayımlanmamıő Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tutel, Eser, (2001) “Osmanlı Tarihinin Romancısı”, *Popüler Tarih*, S.14, Temmuz / Ağustos.
- Hızlan, Doğan, (20 Mayıs 2001) “Osmanlının ‘Masalcı Amca’sı”, www.hurriyetim.com.tr.
- Ortaylı, İlber, (2001/06/18) “Reşad Ekrem Koçu’nun Romanları”, <http://www.milliyet.com/2001/06/18/pazar/yazortay.html>.
- Bardakçı, Murat, (2002-05-26) “Reşad Ekrem Cemal Âşığı İdi Ama İntihalcı Değildi”, <http://www.hurriyetim.com.tr/yazarlar/yazar/0,,authorid~28@sid~9@tarikh~2002-05-26t@nvid~131599,00asp>.
- Mungan, Murathan,(2002/09/04) “Kendi Baőına Olarak Bir Tarih: Reşad Ekrem Koçu”, www.milliyet.com.tr/2002/09/04/sanat/yazmungan.html.

